

Beste Latinamerika

Kolombian egindako egonaldi bat tarteko dela

Esteban Agirre

Latinamerikan egin dudan sei hilabeteko egonaldi batek, ematen du oinarririk bertako hainbat arazoz neurri on batean behintzat, jabetzeko. Eta hori are eta gehiago oraindik, denboraldi horren zatirik nagusia (ia bost hilabete) nazio bat berean igaro izanez gero.

Bada hori izan da neroni gertatua; izan ere otsailaren lehen egunetik abuzturarte, Dominikar Errepublikatik hasi, eta Puerto Ricon, Kolombian, Bolivian, Brasilen eta Paraguayan zehar ibiltzeko eta herri horietako eguneroko errealitatea gertutik ezagutzeko aukera ezin hobea izan bait dut. Denbora horren zatirik handiena gainera, ez haruntz-honuntz edozein turista arrunt bezala, Bogota-ko hirian eta, *dena*, turismo-zirkuituetatik kanpo igaro dut. Honi esker, Latinamerikako egoera —eta Kolombiakoa, era berezian— ohizko klitxeetatik kanpo ikusi, ukitu, bizi, ezagutu eta aztertu ahal izan dudala esan nezake ziurtasun osoz.

Izan ere Latinamerikako notizia guztiak, eta Kolombiakoak azken hilabeteetan konkretuki, Estatu Batuek eta Europako notizi agentziek ezarriak dituzten iragazki guztietatik pasa ondoren iristen zaizkigu gureganaino. Iragazkiok direla eta, notizia hauek lehen mundua deitzen dugun Estatu hauetako interes arabera, interes hauek eskatzen duten une konkretu egokian eta interes hauen garapenak behar duten ikuspegi berezitik datoz gure esku, belarri eta begi-bistara.

Honen froga nabarmena Euskal Herrira itzuli eta aste gutxitara jaso nuen.

Abuztuaren 18an, Kolombiako lehendakaritzarako hautagaiaurrekoa, Luis Carlos Galán, crahila izan ondoren, Virgilio Barco-k, Kolombiako lehendakariak, erabateko gerra hasten du narkotrafikoaren erantzule diren Caliko eta Medellingo kartelen aurka.

Aurreko martxoan Kolombiako alderdi komunistako idazkari nagusia eta UPko (Unión Patriótica) senatari bat zazpi egunen tartean erahilak izan zirenean (azken atentatuan gainera, alderdi liberaleko beste hautagaiaurreko batek, Ernesto Samper Pizanak alegia, bizitza oso gutxigatik ez zuen galdu), Gobernuak —uda honetan hasi duen ekitaldian adinako propaganda-efasirik gabe bazen ere— erasoaldi gogor bati ekin zion narkotrafikatzaileen aurka. Ekitaldi honen ondorioz, kokaren prozesamendu kimikorako antolatuta zeuden hainbat laborategi desegin ziren; era berean, sikarioen irakaspen eta entrenurako “unibertsitate” bat be deren (sic: hala deitu zituen Kolombiako prentsak) argitara aterea izan zen, honek eskaini ahal izan zituen argibide eta zehaztasun eta guzti (hainbat desagertuen gorpuak, armak, atzerriko —Israelgoak eta Britainia Haundikoak, bereziki— asesore militarren presentzia, etab.); eta noski, ehundaka atxiloketa burutu ziren (hauen artean, aipatzekoa, Rodríguez Gachas, “El Mexicano”ren semearena bera). Bada, dakidanez, mendebaldeko agentziek ezer gutxi, ezer ez dute esan guzti honetaz... abuzturarte!

Agentziak kartelen aurkako gerraren berri zehatzak hain berandu (lau hilabete beranduago) ematen hastera, zerk bultzatu ote dituen hori beraiek jakingo dute. Baina, irakurlearen interpretazio zuzenago baterako nahikoa adierazgarri daiteke datu hau: tarteko hilabeteetan KEIren (Kafearen Erakunde Internazionala) barnean indarrean zegoen *Kafearen Ituna* bertan behera

erori da Estatu Batuen eragin etengabea dela eta. Horren ondorioz, berehala nabari izan dute nazio kafegileek beren produktaren bapateko beherakada eta beren ekonomia ahulen oraindik ere ahultze handiagoa (Kolombiari gagozkionez, 500 milioi dolarretako galerak espero dituzte aurtengo, urte erdian alegia, arlo honetan soilik; eta kafea da Kolombiaren esportazio nagusia, guztiaren % 50arekin!). Une hau zen, noski, egokiena narkotrafikoaren aurkako gerra Estatu Batuek nahi zuten era eramateko.

Koordenada hauetan koka daiteke, azken batean, nire ustez, Latinamerikari buruz datorkigun informazio ia osoa; eta koordenada horietatik, hain zuzen, irten nahi dut nik hemen eskain dezakedan informazioan. Latinamerikarrekin eta beren interesekin bat eginda, beren borrokekin (ekonomi, kultur, informazio-, teknologi eta beste hainbat mailatakoekin) bat eginda, beren ikuspegiarekin bat eginda eskaini nahi dut haiekin batera han ikusi ditudan gauza batzuren informazio hau.

Nazio menperatuak

Menpekotasun ekonomikoa

Herrialdeon egoera tamalgarriaz dihardugunez, berehalako batean sortzen zaigun ateraldia edo, sakonago begiratuta, interpretazio-klabea honelakoren bat izan ohi da gehienetan behintzat: "Hirugarren mundua! Ez zegok azpiegiturarik, ez teknika egokirik, ez baliabide ekonomikorik..." eta normaltzat jo ohi dira, besterik gabe, hango eskasia guztiak.

Errealitateak azaletik begiratuta hala badirudi ere, errealitate erreala oso bestelakoa da, bere egia betean: herri pobreak ezetik, oso aberatsak dira, errekurtsio naturalak oso ugariak eta anitzak dituztela.

Hala nola, lehen sektoreak Latinamerika osoan izan ditzakeen posibilitateak neurtu ezinezkoak dira, baina bere menderabide eta hondamendi bihurtzen zaizkion monokultiboa edo latifundioa edo merkatal antolaketa direla eta. Hondamendia, gainera, ekonomikoa ezetik, politikoa, kulturala, etab. ere gertatzen ari

da. Honen lekuko, gogoan hartzea besterik ez dugu Latinamerikako zenbait nazio deitzeko erabili ohi den "*República bananera*" esakera arrunta; edo gogoan har Amazonia zabal guztian egur-enpresek (ez ahaztu: lehen munduaren probetxurako eta lehen munduko kapitalaren plangintzaren eta eragintzaren arabera), dagiten desoihanketa; edo gogoan har, azkenik, zerrenda hau luzeegi gerta ez dakigun, hainbat nekazal produktorekin (kautxo, kafe, azukre, ...) gertaturiko bapateko gorakada eta era bereko beherakada¹.

Lehen sektore honetako menpekotasunaz esandakoari, eta lehen sektoretik atera gabe, oraindik ere meatzaritzaren alorrekoa erantsi beharko genioke, borobiltasun eta egokitasun handiagoz hitz egitekotan: Kolombiak dituen eta ezagunak diren ikatz-erreserbak Latinamerika guztiko % 40a dira eta mundu osoko produkzioaren % 10a iristera heldu daitezke; Kolombia bera da esmeralda-produktorerik handiena mundu osoan, baina ezkutuko (eta hala ere edonoren begibistan Bogota-ko kale jakinetan) eta kontrolik gabeko merkatuetan saldu eta erosi egiten direnez, inork ezagutu ez dezakeen diru beltzetan galtzen da harribitxiok eman zezaketen irabazi guztia. Eta zer esan petrolioaz? Mexico eta Venezuela, bakoitza bere ekonomi arazo larriekin: kanpo-zorra, inflazioa (Mexicok % 144ekoa, adibidez), nahikoa eredu argiak dira menpekotasun honetaz.

Latinamerikaren menpekotasun ekonomiko honetaz ez noa gehiago ezer esatera, jakin badakidan arren liburuak egin daitezkeela: hainbat dago oraindik ere lehen sektore honetan bertan!

Ez noa bigarren eta hirugarren sektoreetan jasaten diren menpekotasunez hitz egitera, ez noa Latinamerika guztian somatzen den teknologiareneko obsoleszentziak, hitz egitera...² Ez noa guzti horietaz eta besteetaz hitz egitera, baina ez noa ezta bukatzerare ere, nire susmo hau adierazi gabe: Latinamerikako merkaturua, lehen munduaren soberakin hauei etekin bat atereaz desegitako eremu bilakatzen ari dela, alegia, teknologia elektronikoa-
ren eremuan batipat.

Menpekotasun politikoa

Latinamerikako egoeraren analisi edo erradiografia bete bat izan nahi ez duten orriotan, ezin dut, gaia bera agortu gabe,

arrasto batzuk bota baino egin, informazio honen bidez informazio-egarrria esnatzeko asmoa eta gogoia dudan bitartean.

Hori horrela, gogo bizia dut politikaren munduan herrialde haiek jasaten duten menpekotasun-mota erabatekoa bezain be-
rezia eta ezezaguna aidatzeko. Izan ere, gehienbatez behintzat, guretzat ezaguna egiten den menpekotasuna, diktaduretara, edo blokeen eraginetara, edo Iparraldeko bizilagun handiaren jendarme-lanetara mugatzen dena da. Eta hori guztia egia biribila da agentzien despatxuek zabaltzen dutenetik hasi eta Amerikako edozein etxekoandrek edo laborarik bizi eta esan diezazuketean anekdotaraino.

Nik, ordea, hau aitatzera, neure buruarekiko jarri dudan helburura mugatu nahirik, berriro ere inongo agentziek eta informazio-iturriek inoiz aitatzten ez duten tresna menderatzaile bat eman nahi nuke ezagutzera³; Latinamerikarako espreski sortua izan den tresna menderatzailea, hain zuzen ere. "Santa Fe II" deituraz ezaguna den informez ari naiz⁴.

Bigarren agiria denez, honen historia orain urte batzuk has-
ten da: 1980ko maiatzean, hau da Jimmy Carter-en agintea amaiz-
tear zegoenean eta Ronald Reagan Estatu Batuetako lehenda-
kari berri bezala aurrez ikusten zenean, *Amerikarteko Segurtasu-
nerako Kontseiluaren* eraginez, Santa Fe hirian bildu zen (hortik
izena) batzordeak, aro berriaren atarian lehendakari berriari egi-
ten zizkion gomendioek osatzen dute hala deituriko "Santa Fe I"
Informe⁵. Orain, paralelismo bete-betean, Reagan-en aroa be-
tetzeko une berean, eta G. Bush-en agintaritzaren atarian, "San-
ta Fe I" haren zuzen-zuzeneko jarraipen gisa egina dago, 1988
urtean, honako "Santa Fe II" Informe hau.

Zer eragin izan dezake txosten honek Bush presidentearen-
gan? Egia da azterketa batzuren ondoren idazle-taldeak Bush-i
aurkezten dizkion gomendio baino ez direla eta honek nahi duen
neurrian jarraituko dituela... edo ez. Baina ez da ahaztu behar
txostenaren atzetik Estatu Batuetako sektore sozial ekonomiko,
ideologiko eta militar oso indartsuak daudela. Eta ez da ahaztu
behar ezta "Santa Fe I"en ondoren gertatutako zenbait gauza
ere. Han, adibidez, *Roldós doktrina* gaitzetsi beharrekoa zela
esaten zen; eta hilabete batzuk geroago Ecuadorko Roldós presi-
dentea hegazkineko istripuz hil zen. Han, adibidez, Panamako
Kanalaz Torrijos-ek eta Carter-ek sinatu zuten hitzarmena Esta-
tu Batuentzat ez zela egokia adierazten zen; eta Omar Torrijos

handik gutxira hil zen, hau ere hegazkineko istripuz. Han, adibidez, Nikaraguako erregimen-aldaketa gaitzesten zen; eta gerrak bizirik dirau oraindik ere...

Dena den, irakurlearen argibiderako, ez dago hala deitzen dudan tresna menderatzaile honen eredu batzuk ekartzea baino gauza egokiagorik. Hona adibidez, Nikaraguari buruz "Santa Fe II" Informeak ematen duen gomendioa⁶:

Una política de democratización de Nicaragua requerirá de un desarrollo sofisticado de la doctrina del conflicto de baja intensidad. El aspecto más importante de este desarrollo estará en la *educación de los medios de comunicación y del público norteamericano para que comprendan la tendencia de los regímenes comunistas nacionales de Latinoamérica a subvertir a sus vecinos* con el apoyo velado de la Unión Soviética⁷.

Panamari buruz, berriz, hona beste gomendio hautatu batzuk, luzeegi, gerta ez dadin:

El derrocamiento de Noriega y la celebración de elecciones no serán suficientes para crear un régimen democrático en Panamá... La reforma de las Fuerzas de Defensa, el apoyo a un poder judicial independiente y la restauración de la economía será lo más esencial⁸.

"Santa Fe I" eta "Santa Fe II"ren arteko jarraipena eta Carter-en aroari eman nahi zaion buelta-erdia eta zuzenketa, ordea, era ezin hobean ikus daiteke beste zati honetan, datozen urteetako notiziek ematen dutenaren zain gauden bitartean (oraindik orain gertatuak ahaztu gabe):

La administración Carter centró todos sus esfuerzos en tratar de forjar una alianza con un régimen corrupto, que se creía estable, al firmar los dos tratados del Canal de Panamá que garantizan el control panameño de esa vía acuática vital para fines de siglo.

Es ahora evidente para todos que Carter se equivocó. Sin embargo, la administración Reagan sólo ha sido capaz de hacer una política panameña a punta de tanteos e improvisaciones, centrada casi exclusivamente en deshacer al país de un individuo, su hombre fuerte, el General Manuel Antonio Noriega.

Pero el *derrocamiento del dictador no resuelve* los problemas panameños ni prepara el camino para una sólida relación panameño-norteamericana.

En la década de los noventa, la nueva administración tendrá que resolver serios problemas que no han sido enfrentados todavía. *Las leyes bancarias tienen que ser revisadas* para prevenir que el país se hunda una vez más en la corrupción del narcotráfico. *La constitución panameña debe ser reformada* para permitir la extradición de ciudadanos panameños culpables de delitos en terceros países, aunque esto debería ser preferiblemente tarea de un poder judicial panameño libre de corrupción.

Más allá de esto, los *Estados Unidos y Panamá*, una vez que se haya instaurado un régimen democrático, *deben comenzar a planear seriamente una apropiada administración* del Canal, que pronto requerirá de una reparación general y costosa. Al mismo tiempo, se debe comenzar a discutir sobre una defensa realista del Canal después del año 2000. Estas conversaciones deberán incluir la *permanencia de los Estados Unidos* en algunas instalaciones en Panamá (principalmente el aeropuerto Howard y la base naval Rodman), para una adecuada proyección de fuerza en el hemisferio occidental.

Estas interrogantes no han sido enfrentadas y tendrán que serlo en los inicios de la década de los 90 si los intereses nacionales de Panamá como los de los Estados Unidos tienen que estar asegurados en el próximo siglo⁹.

Egoera honek eskain diezagukeen irudia osotua geratuko litzateke alboan sortzen zaizkion beste adar batzuetako zehaztapenak erantsiko bagenizkio: Estatuaren eta Gobernuaren presentzia erabatekoa eta autoritarismoz egina, Segurtasun nazionalaren doktrinaren aplikazio zabala, giza-eskubideen eta bizitzaren ukapen praktikoa, Estatu Batuen politika militarren pisua... alde batetik, eta herri-mugimenduen eragina bestetik, hiri handietako erakundeetan gauzatua edo nekazal erakundeetan edo langileen erakunde sindikaletan. Nire asmoa, egoera guzti horren luze-zabala bere sakontasunean eta betetasunean eskaintzea ez denez gero —ez ahaztu: nire bidaia bateko inpresioak eman inolaz ere jaso ohi ez diren datu batzuk eskaini besterik ez dut egin nahi—, beste pauso bat eman nahi nuke orain eta beste gauza batera pasa; egoera politiko honekin oso korapilatua da goena, bestalde.

Narkotrafikoaren “gerrak”

Aurtengo udaz gero ia eguneroko notizia bihurtu zaigu hau. Notizia horiek jaso ondoren, badirudi zeharo aldatu dela gober-

nu batzuek zeramaten drogei buruzko politika. Eta egia esan, narkotrafikoaren aurkako politikan gertatu da, bai, taktika-aldaketa handirik. Baina, hots, gertatu den hori Iparraldeko bizilagun handiaren zerbitzuan gertatu da. Latinamerikako Gobernuak, esateko —Kolombiakoa aurretik dutela—, soluzio polizialak besterik martxan ez jartzera markutzen ari dira gero eta gehiago, oraintsu esan dugun menpekotasunaren argibide bat gehiago emanaz.

Zer adierazten digu honek? Bada izenburuan adierazten duena, besteak beste: “gerra” honen azpian beste gerra batzuk dagoela, mafia-talde batzuen aurkako ekintza baino askoz gauza zabalagoa dagoela jokoan, agentziek eta gobernuek adierazten dituzten fronte polizial hori baino gehiago dagoela, dagoeneko, martxan. Zeintzu dira, orduan, narkotrafikoaren aurkako beste gerra horiek? Zein frontetan ari dira planteatzen? Zein estrategiatatik doaz? Zeinen interesetan?

Narkotrafikoaren aurkako gerra honetako fronte ezezagun horietako bat: *ekonomikoa* dugu. Latinamerikako ekonomia osoa produkzio-sistema obsoletoetan oinarrituta egoteaz gain orokorki, lehen sektorekoa, eta nekazal alorrekoa batipat, atzerriko interesen zerbitzura dago (United Fruit...) edo iraupeneko da. Honen eraginez eta gerrila dela eta, mendi eta soroetan bizi den segurtasunik ezagatik, nekazal alor hau, lur jota aurkitzen da Latinamerikako ia nazio gehienetan, eta nazio andetarretan bereziki.

Hiri handietarako migrazio-mugimendua sortu da honenbestez, eta lehendik ere bere premiei erantzuteko teknologiarik gabe zeuden soroak indarrez hustu dira, lehengo miseria hura oraindik ere haundiagoa eginez. Nekazari-multzo handi honi sortu zaion salbazio-bidea kokarena izan da. Estatuak eta “mamita Yunai”k (United Fruit) eman ez dieten diru-iturri nahikoa segurua eman diete kokaren “kapo” berriek. Nekazari guzti hauen begietan, Escobar Gaviria, Rodríguez Gachas, Suárez, etab. ez dira legez-kanpoko gaizkileak, ogibidea ziurtatu dieten uzazabak baino. Gehi diezaiozun honi kokaren prozesamendu kimikoak eta trafikoak sortzen duten diruak, nazio hauen ekonomia lur joari nolabaiteko sostengua ematen diola gainera¹⁰.

Bada, harrigarria badirudi ere, “gerra” honetan interesik handiena (!) duten Estatu Batuen aldetik, hauxe izan da nazio batzuei egin zaien eskaintza: kanpo-zorrenaren kitapena koka-sai-

len "defoliazioaren" truke Boliviari; 65 milioi dolarretako laguntza armatan Kolombiari¹¹ (baina kafearen prezio-erorketarik bakarrik galduko duenarekin konparaturik, oso merkea ateratzen zaie operazio guzti hau Estatu Batuei): narkotrafikoaren sustrai ekonomikoetara jo gabe, hego hemisferioak jasaten duen menpekotasun ekonomikoari soluzio biderik eskaini gabe azken batean.

Narkotrafikoaren aurkako gerra honetako beste fronte bat *politiko-ideologikoa* da. Inork gutxik komentatzen duen fronte honetan, gobernuek dagiten ahalegina erabatekoa da lege berezien eta polizi errepresioaren bidez.

Ahalegin guzti hau sektore herritarren gain erortzen da bati-pat: auzokideen, langileen, giza eskubideen, zuzenbidearen, sektore konkretuen garapenaren (nekazari, indigena, emigratu...) alde lanean diharduten mugimenduen gain. Sektore herritar hauek mesfidantzaz ikusiak dira boterea beren artean banatzen duten alderdi politikoen aldetik, orain artean eduki izan duten agintearen monopoloia galdu ote lezaketen errezeloz.

Eta mugimendu herritar hauen aurka eraman ohi duten estrategia, zaharra bezain ezaguna da. Herriaren garapenaren bila dabilzan taldeok, komunistatzat eta, beraz, subertsibotzat aita-tzen dira publikoki komunikabideetan, politikoen argot-ean eta hizkuntzan eta gero, bigarren une batean, errepresio-neurriak ezartzen zaizkie publikoki herriaren ezinaren erdian eta honen eskarmenturako. Herriaren esnakunde-mugimenduei bizkarrezurra eten egiten zaie eta gauzek, horrela, bere hartan jarrai dezaketec: betikoen kontrolpean, betiko erara, betikoen onurarako.

Guzti honetaz iristen zaigun apurra, giza eskubideen aldeko erakundeek zabal dezaketena da: oso urria eta noizbehinkakoa, agentziek egunero zabaltzen digutenaren aldean.

Hala ere, informazio-iturri hauek damaigutena —giza eskubideen aldekoena ere— zenbaki eta deskribapen hotz bihur daki-gukeelako, nahiago nuke guzti hau zuzen-zuzeneko testigantza baten bidez argitzea.

JTC (Juventud Trabajadora Colombiana) izeneko herritar mugimendu batean lan egiten duen adiskide batek, hain zuzen, berri hauek ematen zizkidan oraindik orain jaso ditudan bere gutun pare batean:

La guerra sucia que vive el país —no se sabe quiénes contra quiénes— ante la opinión pública es el gobierno contra el narco, pero en realidad están arremetiendo contra el movimiento popular, con tres medios represivos: estado de sitio, Estatuto Antiterrorista y las últimas medidas que ha impuesto el Gobierno: no hay libertad para hacer reuniones, marchas o eventos públicos... La guerra que ha desatado el Gobierno es muy grande. No se sabe qué es mejor: que salga adelante el Gobierno a costa de la represión del pueblo (ante los otros países Barco [gaur egun Kolombiako lehendakaria, alegia] es lo mejor: ahora no creen que hay represión; y aunque hicieron comentarios los de Amnistía Internacional, el general Ministro de Defensa desmintió sus afirmaciones —entonces me acordé de ti—) o que sigan los narcos (ellos tienen el poder económico y ahora político con el grupo fascista MORENA) [hau da: Movimiento de Renovación Nacional]. Pero de cualquier modo, el pueblo siempre pierde.

Hitzen aurrean, dardaraz eta errespetuz, ez noa gehiago esatera. Izan ere adiskide honek mehatxu ugari jaso ditu eta ondorioz, etxe batetik bestera aldatuz bizitzera behartua aurkitzen da, bere burua zaintzeko; eta berak ondo daki, jakin, mehatxuok ez direla hitz hutsak: bere izeña mehatxaturik agertzen zen zerrenda bateko sei lagun erahilak izan dira dagoeneko.

Kristauak giro honen erdian

Latinamerikako herritar mugimendu hauek jasotzen duten sostengurik eta bultzadarik funtsezkoenetako bat —aitortu beharra dago— kristau-militanteen aldetik dator. Mugimendu hauek ez lukete orain azaltzen duten antolaketa-maila tinkorik izango, baldin eta, nolabait, elizarekin uztartuak ez baleude; ez lukete orain agertzen duten oinarri teorikorik eta ideologikorik izango, baldin eta beren artean Oinarrizko Eliz Elkarteetako teologoak eta pentsalariak ez baleude. Dena den, lehen baieztapen global honek zehaztapen batzuk egitea eskatzen du.

Oinarrizko kristau-militanteak

Nik somatu dudan neurrian behintzat, harridura sortzeko moduan ikusi ditut kristau-militanteak beren fedeari eta elizari atxekiak. Prest izango dituzu gehienbatean elizako lanetan esku

bat luzatzeko, ordu batzuk sartzeko, guzti horietan beste fededunekin batera lankide izateko. Ezagutu ditut, horrela, eliz lan horietarako prestatu nahirik, beren lanak edo eta emazte-senar-umeak utzi eta hilabetetako ikasketak egiten ihardun diren gizon eta emakumeak. Gehiago oraindik: ezagutu ditut baita eliz lan horietara buru-belarri ematearren, beren lanbideak utzi eta horretara liberatu diren pertsonak ere.

Baina besterik gabe ere harrigarria bada norberaren emate hau, oraindik ere harrigarriagoa egin zitzaidan kristau-fedea eliz esparrutik kanpora nola luzatzen duten ziurtatu ahal izan nuen. Oinarritzko Eliz Elkarteetan bilduta ala beste talderen batean ala inolako antolaketarik gabe, baina esku artean daramaten arazoan edo borrokan, hor txertatuko dizute beren fede-ikuspegiak: fededun bezala eramango dizute aurrera beren giza duintasunaren aldeko borroka; edo, bizi ahal izateko, beharrezkoak dituzten lur-sail batzuk eskuratzeko eginahalak.

Harrigarriak gertatzen dira puntu honetan Brasilgo kristau-elkarteak, lortu duten antolaketa- eta koordinazio-mailagatik. Gai dira, adibidez, asteetan zehar milaka pertsona mobilizatzen dituzten martxak (Brasildar Kristauen artean hain ezagunak eta hain esanguratsuak diren "caminada"k) eratzeko. Era oraindik harrigarriagoan, gai izan dira azken egun hauetan, Brasilgo 80.000 kristau-elkartetako partaideen bultzadari esker, Errepublikak hartako lehendakari zarako hautagai bat aurkezteko: Luis Da Silva, "Lula", PTko (Langileen Alderdiko) hautagaia, alegia.

Eta hori gutxi bait litzan, Collor de Mello, aparatoren beste hautagaiarekin eskuz eskuko hauteskundera erabakiko den bigarren errondan berena ere sar erazi egin dute. Ale hau kaleratzen den egunerako izango ditugu hauteskunde hauen azken emaitzak.

Guzti hau halako aurpegi indartsuz ageri bazaigu ere Brasilgo gizartean, argi esan behar da, ez dela hango fenomeno soil bat: bizkorrago ala ahulago, baina Mexiko eta Ertamerikatik hasi eta Txileko azken herriraino zabaltzen dela, nazio guzti horietan dituzten egoera eta sistema politiko nahiz ekonomiko anitzen erdian.

Erlijosos-erlijiosak

Ez genuke elizaren kokagunea egoera honen erdian argi zehaztuko, kristau talde hauek kontutan hartuko ez bagenu. Ko-

lektibo honek erakusten digun kopurua ez da handia, kontinente osoaren biztanlegoarekin konparatuz, baina, hala ere, nabarmena da bere pisua, bai hor dauden izenengatik (Leonardo eta Clodovis Boff, Carlos Mesters, Jon Sobrino, etab.), bai talde osoak hartu dituen hautapenengatik eta herritar mugimendu osoan duten eraginagatik.

Ez da nire asmoa —orrion xedetik kanpo gelditzen bait da, gainera— itzal handiena dagiten pertsonen azalpen bat egitea. Hasieran aipatu dudan nire asmo nagusiari jarraiki —gure artean ezaguna ez den Latinamerikari buruzko informazio bat eskaintzea, alegia—, nahiago dut puntu globalago batzuk, eta, neurri berean, esanguratsuago batzuk eskaintzea.

Puntu horien artean, lehenik, duela 20 urtez gero, eta talde bezala, aurrera daramaten pobreen aldeko hautapena aipatu behar. Pobreen multzoa Latinamerika guztian ere hain zabala delarik, erlijiosoen talde osoak, beren izanari eta lanari baterakuntza ematen dien erakundea dela medio (CLAR = Confederación Latino Americana de Religiosos, alegia), hautapen hori egiaztatze-ko pauso oso serioak ematen dihardu.

Hori dela eta, beren lanak, etxebizitzak, ez pobreen zerbitzuan bakarrik, pobreen artean kokaturik, txertaturik jartzen ari dira, haien txabola-auzoetan eta indigenen artean.

Ezer ez duten familia hauetako seme-alabak hezitzeke, eskola-konfederakunde bat ere sortu dute eta iparretik hegoraino hedatua dago jadanik Latinamerika osoan.

Talde honetatik hartzen dute, gehienbatez behintzat, bultzadarak handiena Oinarrizko Kristau-Elkarteek beren fedezko interpretazio-tresna bezala erabiltzen duten askapen-teologiarako. Izan ere, askapen-teologia dela medio, kristauok egiten dituzten azterketok jartzen dituzte gero martxan inguru soziala zuzenago, senidekorrago, askeago egin nahi duten ahalegin eta konpromezuak.

Honela, Latinamerikan elkarrekin aurrez aurre topatzen diren interesen, ideologiaren, estrategien, indarren koordenada eza-gunen arabera, Estatu Batuek (bera bait da kontinente osoaren ordenu orokor eta 'egokiaren' ardura daramana) eliz talde honekiko hartu duten estrategia, beste herritar mugimenduekiko hartu dutena, eta gorago aipatu dudan ezagun hura, berbera da; baina oraingo honetan, disimulurik gabe:

Es en este contexto en el que se debe entender la teología de la liberación como una *doctrina política* disfrazada de creencia religiosa con un significado anti-Papal y anti-libre-empresa, destinada a debilitar la independencia de la sociedad frente al control estatista... De esta forma, vemos la innovación de la *doctrina marxista* injertada en un antiguo fenómeno cultural y religioso¹².

Arazoa honela planteaturik, "Santa Fe II" Informeak Bush-igitegin dion proposamena, nahikoa erraz asma genezake. Beste testuinguru batean badator ere, zati honen aplikazioa, askapen-teologiari ere egin dakioke:

Las instituciones públicas y privadas de los Estados Unidos deben de empeñarse en educar a los líderes comunitarios y de los medios de comunicación sobre la naturaleza de la estrategia marxista-leninista *adaptada por los nacionalistas a temas del subdesarrollo*. El matrimonio del comunismo con el nacionalismo en América Latina proporciona el mayor peligro enfrentado hasta ahora por la región y por los intereses norteamericanos¹³.

Esaten nuenez, proposamen hau askapen-teologiari aplikadakioke. Baina aplikatzen ote? Nire eritzian, bai, eta bete-betean. Eta honen frogantza nabarmenena eta ezagunena, izan ere azkeneraino eramana izan bait da, oraindik orain El Salvador-eko lurretan egin den I. Ellakuriaren erahilketa da.

Baina gertaera solte bat ez denez eta gehiago ere edozein momentutan gerta daitezkeenez, lerro hauetatik aurrez adierazi nahi dut ozenki, Kolombiako lurraldean *edozein momentutan erahila izan daitekeela Alberto Parra, apaiz jesuita*. Aurrez eman beharreko pauso guztiak emanak daude: askapen-teologiaren pentsalari bezala ezaguna da, eta Bogota-ko egunkarietan, honenbestez, komunistatzat salatua izan da artikuluetan eta, grabego oraindik, editorialetan. Estrategia osoa borobiltzeko falta den gauza bakarra, beraz, honen erahilketa da; eta arriskua ez da imajinarioaren fruitua besterik gabe.

Eliz hierarkia

Azkenik jarri dut atal honetan apezpikuen multzoa; eta hori, azperraz egin dut. Zergatik? Bada elizaren zati direlako eta txiki-kierna, gainera, nabarmenena diren arren. Sarritan ezagutu egin ohi da hauen jokabidea, eta eliza osoarena bailitzan ulertu. Elizaren gidaritza hauen esku dago, eta batzutan elizako partaide

guztiek in batera joango dira hauen jokabideak ere, baina beste batzutan dikotomia bat ere nabari da. Eta Latinamerika pobretu eta menderatuan, dikotomia hori oraindik ere nabarmenagoa egiten da.

Honela, badago gotzain-multzo bat herriaren pozekin, itxaropenekin, borrokekin, minekin fedez bat egiten duena eta ondorioz, ekintzaz ere bat egiten duena. Mundu guztian ezagunak dira San Salvador-eko Rivera y Damas gotzaina, edo Sao Felix do Araguaia-koa: P. Casaldáliga, edo Sao Paulo-ko, C.E. Arns, Kardinala, edo Recifeko gotzain izandako Helder Camara.

Hauen artean ere badira erahilak; Oscar Romero, San Salvador-eko eliza batean meza ematen ari zenean guztien aurrean erahila da ezagunena. Baina badira gehiago ere, hain sonatuak ez izan arren: Angelelli, Argentinan; Beizamako semea zen Alejandro Labaka, Ekuadorren; Jaramillo, Kolombian, etab.

Baina bada, hauen parean, beste gotzain-multzo bat, herritar mugimenduetatik aparte, edo aurka dagoena ere, eta elizako buruan bizi den joera kontserbadore, hiperortodoxoaren ildotik abiatzen dena. Nahikoa adierazten du, adibidez, talde honen eraginez CELAMek (Confederacion Episcopal Latinoamericana) erlijiosoen konfederakundearekin —hau da CLAREkin— dituen eztabaidak Amerikaren deskubrimenduaren V. mendeurrenerako azken honek prestatu dituen materialak direla eta; edo CELAMek erlijiosoen Konfederakunde honekin berarekin maiz izan dituen tirabirek, azken honek hainbat liburu argitaratzeko orduan.

Hala ere, gatazkarik luzeena eta handiena, azken sei hilabeteetan eraman duena da, dudarik gabe, Erromako Erlijioso-Bizitzako Kongregazioarekin, CLAREN barneko izendapen batzuk direla eta ez direla¹⁴.

Honaino, lau arrastotan, eman nahi nituen notizia nagusienak. Guzti honetatik, zein inpresiorekin gelditu naiz? Hango gizartea, hango politika, hango kultura, hango gizon-emakumeak... dena irakiten dagoela, dena borborka ari dela. Nolabait esateko, ezegonkortasun handia somatzen da: dena egiteko dago (garraioak, bideak, industria, eskola, medikuntza...). Estatua bera ere oso gutxitara iristen da, horregatik, dena etorkizun da, dena gazte da, dena bizi-bizi, puri-purian agertzen da.

Europara itzuli orduko, berriro ere mundu zahar batean, zaharren munduan sartu nintzela sentitu nuen: dena egina dago, dena egituratuta dago, dena ziurta dezakezu edo, bestela, erreklamatu... baina era berean, dena mantsoago doa. Ilusioa ere ahulagoa da, badirudi etsipenduen artean bizi garela.

Horregatik, bidaia hau amaitu ondoren, eta orri hauei ere amaiera emateko, nik gonbite bat luzatuko nioke irakurleari gure lehen mundatar klitxeek, notizi nahiz bidai agentziek, estatu garatuetako gobernuak... eskaintzen diguten Latinamerikako irudia gaudituz, beste Amerika bat "aurkitzera", ezagutzera, bizitzera eta maitatzera abia dadin: gure egitura guzti horietatik kanpo, norberaren bizi-nahia eta beste pertsonak beraiengandik, beren barnetik, ezagutzeko asmoa soilik motxilan hartuta.

Eskema hauetatik planteatuz, bakarrik, ez da izango beste bigarren kolonizazio bat gainean dugun —eta ildo horretatik prestatzen ari den— V. mendeurrenaren ospakizun ofiziala.

¹ Latinamerika guztiaren aberastasuna, bere gaurko pobretasunaren eta menpekotasunaren iturri bezala ikusteko, zilegi bekit liburu ezin hobe bat gomen-datzea: GALEANO, E. *Las venas abiertas de América Latina*, Siglo Veintiuno, México, 1987⁽⁵³⁾. Bi ataletan zatitua dago eta lehen atalak izenburu hau du, hain zuzen: "La pobreza del hombre como resultado de la riqueza de la Tierra". Arestian diodana argitzeko, berriz, hona aipatu liburuak dioen zati bat, aski luzexka bada ere. (Azpimarrak nireak dira, kontrakoa adierazten ez den bitartean): «De la plantación colonial, subordinada a las necesidades extranjeras y financiada, en muchos casos, desde el extranjero, proviene en línea recta el latifundio de nuestros días. Este es uno de los cuellos de botella que estrangulan el desarrollo económico de América Latina y uno de los factores primordiales de la marginación y la pobreza de las masas latinoamericanas. El latifundio actual, mecanizado en medida suficiente para multiplicar los excedentes de mano de obra, dispone de abundantes reservas de brazos baratos... Al latifundio le basta con el pago de jornales irrisorios, la retribución de servicios en especies o el trabajo gratuito a cambio del usufructo de un pedacito de tierra; se nutre de la proliferación de los minifundios, resultado de su propia expansión, y de la continua migración interna de legiones de trabajadores que se desplazan, empujados por el hambre, al ritmo de las zafras sucesivas.

La estructura combinada de la plantación funcionaba, y así funciona también el latifundio, como un colador armado para la *evasión de las riquezas naturales*. Al integrarse al mercado mundial, cada área conoció un *ciclo dinámico*; luego, por la competencia de otros productos sustitutivos, por el agotamiento de la tierra o por la aparición de otras zonas con mejores condiciones, sobrevino la *decadencia*. La *cultura de la pobreza*, la *economía de subsistencia* y el *letargo* son los precios que cobra, con el transcurso de los años, el impulso

productivo original. El nordeste era la zona más rica de Brasil y hoy es la más pobre; en Barbados y Haití habitan hormigueros humanos condenados a la miseria; el azúcar se convirtió en la llave maestra del *dominio* de Cuba por los Estados Unidos, al precio del monocultivo y del empobrecimiento implacable del suelo. No sólo el azúcar. Esta es también la historia del cacao, que alumbró la fortuna de la oligarquía de Caracas; del algodón de Maranhão, de súbito esplendor y súbita caída; de las plantaciones de caucho en el Amazonas, convertidas en cementerios para los obreros nordestinos reclutados a cambio de moneditas; de los arrasados bosques de quebracho del norte argentino y del Paraguay; de las fincas de henequén, en Yucatán, donde los indios yaquis fueron enviados al exterminio. Es también la historia del café, que avanza, abandonando desiertos a sus espaldas, y de las plantaciones de frutas en Brasil, en Colombia, en Ecuador y en los desdichados países centroamericanos. Con mejor o peor suerte, cada producto se ha ido convirtiendo en un destino, muchas veces fugaz, para los países, las regiones y los hombres... *Cuanto más codiciado por el mercado mundial, mayor es la desgracia que un producto trae consigo al pueblo latinoamericano que, con su sacrificio lo crea*» (azpimarra hau egilearena da). Ib., 92-94.

- 2 Informazio eta ikuspegi zabalago eta sakonago baterako, ik. GALENO, E. o.c. Bere osotasunean arras egokia da eta, bereziki, "La estructura contemporánea del despojo" kapitulua.
- 3 Inoiz ere ez esatea, gehiegizkoa da; egia. Behin, behintzat, ikusi dut aipatua: Egin egunkariak A. Pérez Esquivel Bakearen Nobel sari-irabazleari egiten zion elkarrizketa batean, honek egiten zuen aipua.
- 4 BOUCHEY, F.; FONTAINE, R.; JORDAN, D.; SUMMER, G. Jr.; TAMBS, L. (argitaratzailea) *Una estrategia para América Latina en los 90* (pro manuscrito).
- 5 BOUCHEY, F.; FONTAINE, R.; JORDAN, S.; SUMMER, G. Jr.; TAMBS, L. (argitaratzailea) *Una nueva política interamericana para los ochenta*.
- 6 Gaztelerazko itzulpena kolonbiar argitaratzaileak ematen duena da.
- 7 Ibid. III Parte, Propuesta nº 4.
- 8 Ibid. IV Parte, Propuesta nº 10.
- 9 Ibid.
- 10 Kolombian, esaterako, gauza jakina da kartelen inguruan —hauen zuzen-zuzeneko gidaritzapean nahiz hauen diru-injekzioei esker— sortu diren "holding"ak. Dirutza honi esker, hain zuzen, mentatzen da Medellinen eta Kaliren gorakada. Azken udaberriko datuen arabera, Kolombian *milioi batean* kalkulatu zen kokaren zuzen-zuzeneko edo era bateko nahiz besteko lanetan zebiltzan lagunen kopurua; eta guzti honi, kokari esker bizi diren beste ekonomi alorretako langileak eta hauen familiak erantsi behar, noski, kokaren munduak Latinamerikako nazio hauetako ekonomian duen pisu nabarmena ondo neurtzeko.
- 11 Laguntza hau, ordea, hobeki uler daitekeelakoan oraindik, hona "Santa Fe II" Informearen xehetasun batzuk: ... "El Gobierno colombiano ha montado, a lo más, una débil campaña en contra de estas dos amenazas. *Las fuerzas de seguridad son muy reducidas y no están muy bien equipadas*"... "El papel norteamericano no ha sido de mucha ayuda... La administración Reagan...

redujo recientemente el *programa de asistencia de seguridad* para Colombia. Esta decisión fue un grave error porque ha socavado la capacidad de Colombia de tomar medidas drásticas en contra de sus dos amenazas" (gerrila eta kokainaren kartelak, alegia) (*o.c.* IV Parte, Propuesta nº 5).

¹² *O.c.*, X Parte, "La ofensiva cultural marxista".

¹³ *O.c.*, III Parte, Propuesta nº 5.

¹⁴ Honen berri zehatza gorik jakin nahi izanez gero, Ik. *Clar*, número especial (medida excepcional del Secretariado de la *Clar*), Bogotá, oct. 1989; *Vida Nueva*, nº 1711, 11 nov. 1989, 25-32.